

УДК 378.147:796.011.3

Л. В. ЗУБЧЕНКО

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ : РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Обґрунтовано необхідність формування педагогічної творчості майбутніх учителів фізичного виховання. Розглянуто комплекс педагогічних умов, їх зміст і специфічність. Встановлено критерії і показники сформованості педагогічної творчості майбутніх учителів фізичного виховання. Доведено результативність запропонованого комплексу педагогічних умов формування педагогічної творчості спеціалістів з фізичного виховання в процесі їх фахової підготовки.

Ключові слова: учитель, творчість, умови, критерії, показники.

Л. В. ЗУБЧЕНКО

ФОРМИРОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ: РЕЗУЛЬТАТЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ЭКСПЕРИМЕНТА

Обоснована необходимость формирования педагогического творчества будущих учителей физического воспитания. Рассмотрен комплекс педагогических условий, их содержание и специфичность. Определены критерии и показатели сформированности педагогического творчества будущих учителей физического воспитания. Доведена результативность предложенного комплекса педагогических условий формирования педагогического творчества специалистов по физическому воспитанию в процессе их профессиональной подготовки.

Ключевые слова: учитель, творчество, условия, критерии, показатели.

L. V. ZUBCHENKO

ANALYSIS OF RESULTS OF EXPERIMENT RESEARCH OF PEDAGOGICAL CREATIVENESS OF FUTURE PHYSICAL TRAINING TEACHERS DURING SPECIALIZED TRAINING

In the article deals with the necessity of formation of pedagogical creativeness of future physical training teachers. The complex of pedagogical conditions, their contents and specification has been considered. The criteria and indices of formation of pedagogical creativeness of future physical training teachers have been stated. Successfulness of the proposed complex of pedagogical conditions of pedagogical creativeness formation in specialists of physical education in the process of professional training has been proved.

Key words: teacher, creativeness, conditions, criteria, indices.

Визначення нових підходів до формування змісту освіти, збереження й розвиток здоров'я підростаючого покоління вимагає створення нових умов фізичного виховання, головною з яких є формування творчої особистості. Не обминув цей процес і фахівців з фізичного виховання, перед якими стоїть нагальна потреба формування творчості у майбутніх учителів для подальшої їх ефективної педагогічної діяльності. Тому найбільш актуальним в сучасній вищій школі виступає вибір оптимальних шляхів формування педагогічної творчості як умови професійного саморозвитку, самовдосконалення майбутніх вчителів фізичного виховання.

В сучасних умовах творчий педагог є насамперед дослідником, що володіє певними якостями: науковим психолого-педагогічним мисленням, високим рівнем педагогічної майстерності, певною дослідницькою сміливістю, розвинутою педагогічною інтуїцією, критичним аналізом, потребою в професійному самовихованні й активним використанням передового педагогічного досвіду [5, с. 41]. У сфері фізичного виховання, його засобами вирішується чимало завдань, пов'язаних з проблемами виховання особистості, яка поділяє цінності активного й здорового способу життя. У зв'язку з цим постає необхідність формування творчо мислячих, діяльних майбутніх учителів фізичного виховання, оскільки тільки педагог-майстер, педагог-творець може зацікавити школярів своєю справою, а також стимулювати їх до сумісної творчої діяльності [11, с. 116].

Проблему педагогічної творчості учителів вивчали В. Андреев, С. Сисоєва, В. Сластьонін та ін. Аналізуючи наукові дослідження вказаних авторів, можна відзначити, що науковці розглядають педагогічну творчість вчителя з різних аспектів її змісту. Так, В. Андреев трактує педагогічну творчість як соціально і особистісно значиму діяльність педагога, спрямовану на пошук, створення та використання нових, нестандартних (оригінальних) засобів співпраці з учнями з метою спрямування їх поведінки та активності на засвоєння знань, умінь, навичок та самовдосконалення [1, с. 67]. Н. Кічук зазначає, що це суспільнокорисна, прогресивно спрямована перетворююча діяльність, у процесі якої створюються не тільки матеріальні і духовні цінності, а й здійснюється саморозвиток, самореалізація суб'єкта [4, с. 5]. С. Сисоєва дає таке визначення педагогічної творчості: це професійна самореалізація педагога, що полягає в розвитку особистості дитини, а розвиток його творчого потенціалу зумовлений розвитком творчого потенціалу вихованця, тому центральною ланкою педагогічної творчості є особистісно орієнтована взаємодія суб'єктів навчально-виховного процесу [8, с. 48]. В. Сластьонін стверджує, що це конструктивна діяльність, яка створює нові моделі педагогічної взаємодії, тобто оптимальну реалізацію випереджальних конструкцій моделей педагогічної діяльності на основі соціального замовлення та логіки розвитку педагогічної науки, а оскільки ніколи не співпадають умови, завдання та засоби педагогічного впливу вчителя і можливості сприйняття та рівень готовності учнів до співтворчості, то такий процес за будь-яких обставин є творчим через вплив на особистість всіх суб'єктів взаємодії [9, с. 147].

З огляду на завданню природу педагогічної діяльності, деякі дослідники вважають, що головна ідея педагогічної творчості полягає у винайденні оптимального вирішення педагогічного завдання. Зокрема, М. Поташник визначає педагогічну творчість на основі ідеї оптимізації навчально-виховного процесу [6, с. 62]. Розширюючи контекст професійно-педагогічної діяльності, І. Раченко розглядає педагогічну творчість насамперед як процес вироблення прогресивного досвіду і відзначає, що це активний процес праці педагога, спрямований на пошуки більш раціональних шляхів навчально-виховної роботи, ефективне вирішення педагогічної проблеми [7, с. 54].

Отже, осмислення поняття «педагогічна творчість» здійснюється з різних позицій. Разом з тим у педагогічній науці признається як аксіома положення про те, що «педагогічна творчість в істоті професії вчителя, бо не можна двічі повторити навіть один і той же урок, хоча присвячується він тій же темі, побудований за одним планом. Динамізм навчально-виховного процесу спонукає педагога постійно шукати необхідне у кожному конкретному випадку вирішення проблеми, а постійний пошук є специфікою педагогічної діяльності» [9, с. 180].

Сучасні дослідники проблем підготовки вчителів фізичного виховання відзначають, що «головним чинником в процесі становлення студента як майбутнього вчителя є наявність професійних знань, вмінь та навичок, якими вони оволодівають під час навчання в вищому навчальному закладі» [11, с. 118]. Педагогічна творчість вчителя фізичного виховання залежить від різних чинників: професійної підготовки, особистісних якостей і обов'язково від проведення творчої педагогічної діяльності. Тому ми розглядаємо педагогічну творчість майбутніх вчителів фізичного виховання як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, мотиваційних установок щодо творчої педагогічної діяльності, яка спрямована на нестандартне вирішення основних завдань фізичного виховання школярів.

Мета статті полягає у аналізі результатів експериментального дослідження формування педагогічної творчості майбутніх учителів фізичного виховання в процесі фахової підготовки.

Сьогодні ставляться підвищені вимоги до фахової підготовки майбутніх спеціалістів з фізичного виховання. Впродовж навчання у вузі вони мають не тільки у повному обсязі й

глибоко оволодіти системою наук про особливості фізичного виховання школярів, методику проведення занять з фізичного виховання, а й навчитися творчо застосовувати ці знання на практиці [11, с. 117].

Який би не був гарний викладач, ніякі новітні технології, методичні рекомендації, матеріально-технічна база вузу не допоможуть студенту стати фахівцем, якщо він не захоче вчитися. Тож, досягнення будь-якого результату залежить насамперед від людини, її бажання та волі [5, с. 128].

Формування педагогічної творчості майбутніх учителів фізичного виховання в процесі фахової підготовки буде оптимальним за наступних педагогічних умов:

- залучення студентів до активної пізнавальної діяльності з використанням інтерактивних методів навчання на циклі фахових дисциплін;
- формування у студентів мотивації до педагогічної творчості у курсі спортивно-педагогічних дисциплін;
- активізація самостійно-творчої роботи студентів під час педагогічної практики, яка спрямована на саморозвиток і самовдосконалення майбутніх учителів фізичного виховання.

Для аналізу формування педагогічної творчості майбутніх учителів фізичного виховання був розроблений критеріальний апарат. Для вирішення цього завдання нашого дослідження потребують уточнення сутнісні характеристики поняття «критерій», наскільки вони відповідають як загальнонаукова категорія розумінню в педагогічних дослідженнях. У науковій літературі найчастіше критерій трактується як правило, згідно з яким визначається оцінка параметрів досліджуваного предмета чи явища або здійснюється конкретний вибір процедури оцінювання. Показники – це кількісні чи якісні характеристики сформованості кожної якості, властивості, ознаки досліджуваного об'єкта. У контексті нашого дослідження об'єктом оцінювання виступає педагогічна творчість фахівця з фізичного виховання.

Для визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості педагогічної творчості студентів нами були взяті за основу теоретичні положення з проблеми педагогічної творчості майбутніх учителів, її види, а також структура творчої особистості студента.

При розробці педагогічних умов і впровадженні їх у процес фахової підготовки майбутніх учителів фізичного виховання ми виокремили і використали такі критерії: когнітивний, мотиваційний і креативний. Когнітивний критерій характеризує першу запропоновану нами умову. Він визначається через набуття знань з фахових дисциплін, знань про здоров'я учнів, вплив фізичних вправ на фізичний стан школярів, знань фізкультурних традицій, розуміння сутності фізичного виховання в сучасному світі, оволодіння практичними уміннями та навичками формування фізично здорової особистості школяра з урахуванням творчого підходу при доборі фізичних вправ в процесі її життєдіяльності. При використанні інтерактивних методів навчання на заняттях з фахових дисциплін студенти за значно коротший час отримують теоретичні знання, оволодівають практичними уміннями та навичками. Когнітивна сфера студентів формується під впливом використання цих методів.

Другий критерій – мотиваційний. Він пов'язаний з бажанням студента проявити себе як творчу особистість, визначальною роллю творчої активності особистості у навчальному процесі, а також необхідністю стимулювання студентів з боку педагогів та визначає значеннєву позицію з питання формування його педагогічної творчості. Поняття «мотивація до педагогічної творчості» ми розглядаємо як удосконалення педагогічної діяльності. Навчально-виховний процес здійснюється під впливом певних стимулів і спонукань, що є рушійними силами активності студентів. Такі спонукальні стимули – це інтереси, переконання, ідеали, ціннісні орієнтації, які формують мотиваційну сферу навчальної діяльності [9, с. 143].

Тому мотивація до педагогічної творчості в процесі фахової підготовки майбутніх учителів фізичного виховання чітко проявляється у ставленні студентів до змісту цієї діяльності, у мобілізації вольових зусиль для вирішення навчальних завдань [11, с. 117].

Третій критерій – креативний – припускає оцінювання креативності студентів, яка характеризується висуванням оригінальних гіпотез і будівництвом принципово нових ідей, а також здатністю вносити варіації при вирішенні педагогічних завдань в процесі проведення уроків з фізичного виховання або інших спортивно-оздоровчих заходів. Третя визначена нами умова – активізація самостійної творчої діяльності в період педагогічної практики –

характеризується тим, що коли студенти стикаються з реаліями сучасного життя освітнього закладу як вчителі фізичного виховання, то це дозволяє побачити всю глибинність і складність навчально-виховних завдань, які виникають при проведенні занять з фізичного виховання в школі, вчить серйозному науковому підходу до вирішення практичних завдань, озброює студентів дослідницькими навичками при проведенні творчої педагогічної діяльності, а також розвиває наукові інтереси та допитливість. Головне, щоб у студентів в процесі проходження практики сформувалися практичні уміння та навички, які їм необхідні для подальшої роботи в школі після закінчення ВНЗ, оволоділи способами одержання інформації (методологією та методикою наукового дослідження) при написанні курсових і дипломних робіт [8, с. 138–139]. Окремими показниками цього критерію ми обрали написання статей, участь у конференціях, самостійну підготовку позакласних заходів і диспутів (на педагогічній практиці).

На базі означених критеріїв і показників педагогічної творчості майбутніх учителів фізичного виховання нами були розглянуті чотири рівні педагогічної творчості: низький (репродуктивний), середній (адаптивний), достатній (моделюючий) і високий (творчий). Низький (репродуктивний) рівень студентів характеризується невираженою мотивацією до педагогічної творчості, мотиви досягнень відсутні, мобілізації вольових зусиль для вирішення навчальних завдань не існує. Виявляють грубі помилки при реалізації основних функцій вчителя в період проходження педагогічної практики в школі, не беруть участі в різних творчих заходах, не цікавляться питаннями модернізації фізичного виховання в школі, написанням статей. Середній (адаптивний) рівень – це коли студенти мають середньо виражену мотивацію до педагогічної творчості, мотиви досягнень у них присутні іноді, тільки при стимулюванні з боку викладача. Вони усвідомлюють свої основні цілі, завдання, але виникають ускладнення в їх самостійному відтворенні на кожному етапі при виконанні творчої діяльності, пов'язаною з інтересом, бажанням використати теоретичні знання при вирішенні навчальних педагогічних ситуацій і вимагають додаткових та уточнюючих питань. Достатній (моделюючий) рівень формування педагогічної творчості майбутніх учителів фізичного виховання характеризується, як правило, помітно вираженою мотивацією до педагогічної творчості, у студентів не завжди є мотиви досягнень, тільки якщо окреслено перспективи творчої діяльності. Вони усвідомлюють свої основні цілі, завдання та вміють їх визначати на кожному етапі, в реалізації основних функцій вчителя іноді допускають помилки, але легко їх ліквідують, беруть участь в конференціях, оздоровчих творчих заходах. Високий (творчий) рівень означає, що студенти мають яскраво виражену мотивацію до педагогічної творчості, мобілізація вольових зусиль для вирішення навчальних завдань у них виникає миттєво. Їх основний орієнтир – творча активність і самореалізація в процесі навчання, потреба до розширення власного кругозору.

Перевірка ефективності впровадження розроблених педагогічних умов формування педагогічної творчості майбутніх учителів фізичного виховання проводилася нами з урахуванням порівняльного методу наукового дослідження. Останній реалізовувався шляхом зіставлення результатів діяльності експериментальних і контрольних груп у процесі дослідницької роботи. Це дало змогу порівняти вихідні та кінцеві дані дослідження.

Для порівняння динаміки зростання рівнів формування педагогічної творчості майбутніх учителів фізичного виховання ми використовували статистичний критерій Пірсона χ^2 [10, с. 210]. Цей критерій дозволяє зіставити два емпіричні розподіли та зробити висновок про те, чи узгоджуються вони між собою. Результати розрахунків наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняння контрольних та експериментальних груп за критерієм Пірсона χ^2

Критерії	Емпіричне значення критерію Пірсона χ^2				Критич. значення χ^2 (v=3, p≤0,05)
	ЕГ та КГ на початку експерименту	ЕГ та КГ на кінець експерименту	КГ на початку та на кінець експерименту	ЕГ на початку та на кінець експерименту	
Когнітивний	0,151	33,313	0,772	40,919	7,81
Мотиваційний	0,127	47,240	2,058	54,549	7,81

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Креативний	0,233	29,975	0,911	32,973	7,81
------------	-------	--------	-------	--------	------

Результати розрахунків, наведені у табл. 1, свідчать про статистично не значущу різницю між розподілом в експериментальній та контрольній групах на початковому етапі експерименту (емпіричне значення критерію Пірсона χ^2 для усіх компонентів не перевищує критичне 7,81 для трьох ступенів свободи $v=3$ та рівня значущості $p \leq 0,05$), а також між показниками контрольної групи на початковому та завершальному етапі експерименту (емпіричне значення критерію Пірсона χ^2 також не перевищує критичне).

Щодо експериментальної групи, то ми отримали значущі відмінності у порівнянні показників початкового та завершального етапів експерименту (емпіричне значення критерію Пірсона χ^2 значно перевищує критичне). Також значущі розбіжності ми отримали при порівнянні експериментальної та контрольної груп на кінець експерименту.

Для визначення кореляційної залежності між такими показниками, як успішність та рівень педагогічної творчості, ми обчислювали коефіцієнт кореляції Пірсона-Брауе. Результати обчислювання коефіцієнта кореляції наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Результати обчислювання коефіцієнта кореляції Пірсона-Брауе

Емпіричне значення коефіцієнта	Обсяг виборки	Критичне значення коефіцієнту кореляції, $p < 0,001$	Кореляція
0,855041	32	0,5541	значуща
0,798559	34	0,5541	значуща

Аналіз результатів обчислювання коефіцієнта кореляції свідчить, що ми отримали значущу позитивну кореляцію між успішністю студентів та рівнем їх педагогічної творчості. На порівняльному етапі експериментального дослідження було визначено ефективність розроблених педагогічних умов формування педагогічної творчості майбутніх вчителів фізичного виховання. Аналіз результатів порівняльного дослідження в контрольних і експериментальних групах засвідчив значні переваги експериментальних груп. Результати експериментального дослідження подано у табл. 3.

Таблиця 3

Динаміка рівнів сформованості педагогічної творчості майбутніх вчителів %

Групи	Етапи експерименту	Низький (репродуктивний)	Середній (адаптивний)	Достатній (моделюючий)	Високий (творчий)
ЕГ	Початок	41,0	34,4	18,9	5,7
	Кінець	20,0	19,2	38,5	22,3
КГ	Початок	41,5	32,3	19,2	6,9
	Кінець	38,5	32,8	23,8	4,9

Дані, відображені в табл. 3, показують, що на початку експериментальної роботи кількість студентів з різними рівнями педагогічної творчості в контрольних і експериментальних групах суттєво не відрізняється. Після завершення експерименту встановлено значну різницю відсоткового співвідношення рівнів сформованості педагогічної творчості студентів у контрольних та експериментальних групах на перевагу експериментальних груп. Так, якщо у контрольній групі низький рівень студентів суттєво не змінився (41,5% на початку і 38,5% наприкінці), то в експериментальній групі від зменшився майже вдвічі (з 41,0% до 20,0%). Порівняння результатів високого рівня педагогічної творчості студентів контрольних і експериментальних груп показує, що більш високі показники

педагогічної творчості мають студенти експериментальної групи (22,3% порівняно з контрольною групою 4,9%).

Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи дозволяє зробити висновок про ефективність запропонованих нами педагогічних умов формування педагогічної творчості майбутніх вчителів фізичного виховання у процесі фахової підготовки.

Отже, ми визначили, що педагогічна творчість учителя фізичного виховання залежить від різних чинників: професійної підготовки, особистісних якостей та обов'язково від проведення творчої педагогічної діяльності. Тому ми розглядаємо педагогічну творчість майбутніх учителів фізичного виховання як діяльність, спрямовану на набуття спеціальних знань, умінь і навичок, мотиваційних установок щодо творчої педагогічної діяльності, що спрямована на нестандартне вирішення основних завдань фізичного виховання школярів.

Встановлено, що тільки в процесі запровадження вищезазначеного комплексу педагогічних умов буде ефективним формування педагогічної творчості майбутніх учителів фізичного виховання: формуються знання, уміння і навички відповідно до обраної професії, які в процесі самостійної творчої роботи студентів в період педагогічної практики реалізуються в педагогічні функції учителя фізичного виховання і необхідні для здійснення його фахової діяльності. Також треба відзначити, що за умов залучення студентів у творчу педагогічну діяльність стає можливим сформувати в них педагогічну творчість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Педагогика: учеб. курс для творческого саморазвития – 2-е изд. / В. Андреев. – Казань: Центр инновац. технологий, 2000. – 608 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» // Освіта України. – 2001. – 2 серпня.
3. Карпюк Р. П. Підготовка майбутніх вчителів фізичної культури до розв'язання педагогічних ситуацій: автореф. Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Р. П. Карпюк. – Вінниця, 2005. – 24 с.
4. Кичук Н. В. Формирование творческой личности учителя в процессе вузовской подготовки: автореф. Дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 / Н. В. Кичук. – К., 1993. – 30 с.
5. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамушенко, І.В.Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. - 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.
6. Поташник М. М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт: пособие для учителя / М. М. Поташник. - К.: Рад. школа, 1988. – 187 с.
7. Раченко И. П. Принципы научной организации педагогического труда /И. П. Раченко. – К.: Рад.школа, 1989. – 160 с.
8. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник / С. О. Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006. – 460 с.
9. Сластенин В. А. Педагогика: учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений // В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; под ред. В. А. Сластенина. – М.: Академия, 2002. – 576 с.
10. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии / Е. В. Сидоренко. – СПб.: Речь, 2000. – 350 с.
11. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів: підручник: у 2 / Б. М. Шиян. – Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2006. – Ч. 2. – 216 с.